

ami azé volt, vagy amit annak kellett megadjanak, ezen a címen az ellenfelet az ő javára marasztalják el. Ezt az actio fajtát Rutilljanának nevezik, mert azt Rutillius praetor képezte ki, akiről azt mondják, hogy ő vezette be a vagyon eladását (bonorum venditio) is. Az előzőekben említett azt az actiót, amelyben a vagyon revóje - magát fictívval örökösnek állítván - perel, Servianának nevezik.

36. Továbbá az elbirtoklás fictióját alkalmazzák annál az actiónál, amelyet Publicianának neveznek. Ezt az actiót annak adják, aki egy jogos jogcímen neki átadott dolgot még nem birtokolt el, és mivel elvesztette a birtokot, követeli a dolgot. Ugyanis mivel nem követelheti azon az alapon a dolgot, hogy az A IUS QUIRITTIUM FOLYTÁN AZ ÖVÉ, az a fictio, hogy elbirtokolta a dolgot, és ennek folytán mintegy a ius Quiritium alapján tulajdonossá válna, léphet fel; pl. ilyen módon: LÉGY BÍRÓ. HA EZT A RABSZOLGÁT A. AGERIUS MEGVETTE ÉS AZT NEKI ÁTADTAK, /ÉS/ EGY ÉVEN ÁT BIRTOKOLTA VOLNA; AKKOR HA AZ A RABSZOLGA, AKIRÓL A PER FOLYIK, A IUS QUIRITTIUM FOLYTÁN AZ ÖVÉ KELLENE LEGYEN stb. 37. Hasonlóképpen peregrinus javára is alkalmazzák a római polgárság fictióját, ha azon a címen perel, vagy olyannal áll perben, amely címen a mi törvényeink actiót alkítottak ki, föltéve, hogy jogos ezt az actiót peregrinusra is kiterjeszteni; ha pl. lopásért perel a peregrinus vagy őt perlik. Ugyanis, ha egy peregrinusszal folyik a per, akkor a formulát a következésképpen fogalmazzzák meg: LÉGY BÍRÓ. HA KIDERÜL, HOGY L. TITUSTÓL DIONAK, HERMAEUS FIÁNAK SEGÍTÉSÉVEL ÉS FELBÚJTÁSÁRA EGY ARANY CSÉSZÉFT ELLOPTAK, AMELY DOLOG MIATT Ő, HA RÓMAI POLGÁR LENNE, TOLVAJKÉNT KÖTELES LENNE A KÁRT MEGTÉRÍTENI stb. Ugyanígy, ha egy peregrinus lopás miatt perel, a római polgárság fictio folytán megilleti őt. Hasonlóképpen, ha a lex Aquilia folytán egy peregrinus jogellenes károkozásért perel, vagy őt perlik, a perlési lehetőségét a római polgárság fictiójával adják meg. 38. Ezenkívül van úgy, hogy az ellenfelünket fictívval úgy vesszük, mintha nem szenvedett volna el capitis deminutió-t. Ha ugyanis egy férfi vagy egy nő

szereződésileg van lekötelezve nekünk és capitis deminutió-t szenvedett, mint pl. egy nő coemptióból, folylólag, vagy egy férfi örökbefogadás folytán, (ez esetben) a ius civile alapján megszűnik a velünk szembeni tartozása és direct actió-val nem lehet fellépni ellenük, hogy nekünk adniok kelljen valomit. Azért azonban, hogy ne legyen az ő hatalmukban a mi jogunkat csorbítani, bevezettek ellenük egy utilis actió-t a capitis deminutio hatálytalantására, azaz (egy olyan actiót, amelyben) az a fictio, mintha nem szenvedtek volna capitis deminutió-t.

39. A formulák részei pedig ezek: demonstratio, intentio, adiudicatio, condemnatio, 40. A demonstratio a formulának az a része, amely hogy bemutatassák azt a dolgot, amely miatt a per folyik: pl. a formulának ez a része: MIVEL A. AGERIUS ELADTA N. NEGIDIUSNAK /EZT A/ RABSZOLGÁT; ugyanígy ez: MIVEL A. AGERIUS LETÉTBÉ HELYEZTE /EZT/ A RABSZOLGÁT N. NEGIDIUSNÁL. Az intentio a formulának az a része, amelybe a felperes belefoglalja az igényét; pl. a formulának ez a része: HA KIDERÜL, HOGY N. NEGIDIUS A. AGERIUSNAK TÍZEZER SESTERTIUST, KÖTELES ADNI; ugyanígy ez is: MINDAZ, AMI BIZONYÍTÁST NYER, HOGY N. NEGIDIUS A. AGERIUSNAK ADNI, CSINÁLNI TARTOZIK; ugyanígy ez is: HA KIDERÜL, HOGY AZ A RABSZOLGA A. AGERIUSÉ A IUS QUIRITTIUM ALAPJÁN. Az adiudicatio a formulának az a része, amelyben a bíró engedélyt kap arra, hogy egy dolgot a peres felek valamelyikének odaítéljen: pl. ha az örökösársak között actio familiariae heredisundae-val (a családi örökség megosztására), vagy a társak között actio communi dividundae-val, (a közös megosztására) vagy a szomszédok között actio finium regundorum-mal (a határok rendezésére) perelnek. Ugyanis ott ez így van: AMENNYIT ODA KELL ÍTELENI, BÍRÓ, ANNYIT ÍTELEJ ODA TITUSNAK. 43. A condemnatio a formulának az a része, amely által a bíró elmarasztaló, vagy felmentő hatalmat kap; pl. a formulának ez a része: BÍRÓ, N. NEGIDIUST MARASZTALD EL A. AGERIUS JAVÁRA TÍZEZER SESTERTIUSRA. HA NEM NYER BIZONYÍTÁST, MENTSD FEL; ugyanígy ez is: BÍRÓ, N. NEGIDIUST LEGFELJEBB TÍZEZER SESTERTIUS EREJÉIG MARASZTALD A. AGERIUS JAVÁRA. HA NEM

NYER BIZONYÍTÁST, MENTSD FEL; de ez is: BÍRÓ, N. NEGIDIUST A. AGERIUS JAVARA MARASZTALD EL STB., anélkül, hogy hozzáfűznék X EZER EREJÉIG. 44. Mégis mindezek a részek nem (mindig) együtt található meg, hanem egyesek megtalálhatók, mások nem található meg. Néha bizony az intentio csak egyedül található, mint a praeiudicialis formulákban, amilyen az, amikor felmerül a kérdés, vajon valaki libertus-e, vagy mennyi a hozomány, és más többféle Demonstratio pedig és adiudicatio és condemnatio sohasem található egymagukban, intentio és condemnatio nélkül ugyanis a demonstratio teljességgel semmit sem ér. Ugyanígy a condemnatio demonstratio vagy intentio nélkül, vagy az adiudicatio demonstratio vagy intentio nélkül semmiféle hatállyal nem bír, és épp ezért egyedül sohasem található.

45. Azokat a formulákat pedig, amelyekben civiljogi kérdések merülnek fel, a jogra alapozottaknak (in ius conceptae) nevezzük, amilyenek azok, amelyeknél arra törekszünk intentionálisan, hogy VALAMI A IUS QUIRITIVUM FOLYTÁN A MIÉNK, VAGY NEKÜNK KÖTELESEK ADNI, VAGY TOLVAJKÉNT KÖTELES A KART-MEGTÉRÍTENI, és vannak még mások is, amelyekben az intentio a civiljogon alapszik. 46. A többieket pedig a tényekre alapozottaknak (in factum conceptae) nevezzük, azaz amelyeknél semmiféle olyan (mint az előzőekben) intentio nincs megfogalmazva, hanem a formula elején kifejtve azt, hogy mi is történt, hozzáfűzik azokat a szavakat, amelyek által a bírónak megadják az elmarasztalás vagy a felmentés hatalmát. Ilyen az a formula, amellyel a patronus él a libertusa ellen, aki őt a praetori edictum ellenére a törvény elé idézte. Emnél ugyanis így fogalmaznak: LEGYETEK RECUPERATOROK. HA KIDERÜL, HOGY AZT A PATRONUST AZ A LIBERTUS A PRAETORI EDICTUM ELLENÉRE A TÖRVÉNY ELÉ IDÉZTE, RECUPERATOROK, AZT A LIBERTUST ANNAK A PATRONUSNAK A JAVARA MARASZTALJÁTOK EL TÍZEZER SESTERTIUSRA, HA NEM DERÜL KI, MENTSÉTEK FEL. Azt a többi formulát is, amelyeket DE IN IUS VOCANDO, a törvény elé idézésről cím alatt hirdettek meg, in factum fogalmazták meg, pl. az ellen, aki, amikor a törvény elé idézték, nem

jelent meg, és vindexet sem adott. Ugyanúgy az ellen is, aki erőszakkal visszatartotta azt, akit a törvény elé idéztek. Es végülis számtalan más ilyen jellegű formulát hirdettek meg az albumon. (1)

47. Azonban bizonyos (fajta) ügyeknél a praetor in ius és in factum fogalmazott formulát is meghirdetett, mint pl. a letét és a haszonkölcsön esetében. Ime az a formula, melyet így fogalmaztak meg: LÉGY BÍRÓ. MIVEL A. AGERIUS N. NEGIDIUSNÁL LETÉTBE HELYEZETT EGY EZÜST ASZTALT, AMELY A PER TÁRGYA, MINDABAN, AMIT EMIAJTT A DOLOG MIATT N. NEGIDIUS A. AGERIUSNAK A JOHISZEMŐSÉG ALAPJÁN ADNI, CSINÁLNI TARTOZIK, ERRE BÍRÓ MARASZTALD EL N. NEGIDIUST A. AGERIUS JAVARA, HACSAK VISSZA NEM ADJA (a dolgot). HA NEM DERÜL KI, MENTSD FEL; ezt in ius fogalmazták meg. Ellenben az a formula, amelyet így fogalmaztak: LÉGY BÍRÓ. HA KIDERÜL, HOGY A. AGERIUS N. NEGIDIUSNÁL EGY EZÜST ASZTALT HELYEZETT LETÉTBE ÉS AZT N. NEGIDIUS GONOSZ CSALÁRDSÁGA FOLYTÁN NEM ADTA VISSZA A. AGERIUSNAK, AMIBE AZ A DOLOG KERÜL, OLYAN ÖSSZEGRE BÍRÓ MARASZTALD EL N. NEGIDIUST A. AGERIUS JAVARA. HA NEM DERÜL KI, MENTSD FEL; in factum van megfogalmazva. Hasonlóak a haszonkölcsön-nel kapcsolatos formulák is.

48. Mindazoknál a formuláknál, amelyeknél van condemnatio, a gendematitót pénzbeli értékben határozzák meg. Tehát mégna egy testi dolgot követelünk is, pl. telket, rabszolgát, ruhát, aranyat, ezüstöt, a bíró nem magára a dolog kiadására marasztalja azt, akivel pereskednek - mint ahogy az egykor szokás volt -, hanem megbecsülve a dolgot, pénzre marasztal. 49. A condemnatio pedig vagy határozott pénzösszegekre szól, vagy határozatlanra. 50. Határozott összegre szóló követelünk. Ugyanis itt a meghatározott összeget követelünk. Ugyanis itt a formula utolsó része így hangzik: BÍRÓ! N. NEGIDIUST MARASZTALD EL TÍZEZER SESTERTIUSRA A. AGERIUS JAVARA: HA NEM DERÜL KI, MENTSD FEL. 51. A határozatlan összegre szóló condemnatióknak kettős jelentése van. Az egyiknél ugyanis van egy bizonyos határ, amelyet közönségesen taxatióknak mondanak, pl. ha valami határozatlan követelünk; ott ugyanis a formula utol-

(1) Hirdetmények kiügesztésére szolgáló fehér tábla.

só része ilyen: BÍRÓ, MARASZTALD EL N. NEGIDIDUST A. AGERIUS JAVÁRA, LEGFELJEBB TÍZEZER SESTERTIUS EREJÉ-IG. HA NEM DERŰL KI, MENTSD FEL. Vagy a határozatlan lehet vég nélküli is, pl. ha egy dolgot mint saját-unkat követeljük a birtokostól, azaz, ha in rem peritünk, vagy ad exhibendum (felmutatásra). Ugyan- is ott ez így van: AMENNYI BE AZ A DOLOG KERŰLNI FOG, OLYAN ÖSSZEGERE MARASZTALD EL, BÍRÓ, N. NEGIDIDUST A. AGERIUS JAVÁRA. HA NEM DERŰL KI, MENTSD FEL. Mi tör- tent itt? A bíró, ha marasztal, meghatározott ösz- szegre kell marasztaljon, annak ellenére, hogy a condemnatioban meghatározott összeg nem szerepelt. 52. Törkedjék a bíró arra, hogy amikor a condem- tio meghatározott összegre szól, sem nagyobb, sem kisebb összegre ne marasztaljon, mert különben per- re ad alapot önmaga ellen. Ugyanígy, ha taxatiót állapítottak meg, ne marasztaljon többre, mint amely- nyire a taxatio szól, máskülönben ugyanis hasonló- képpen perre ad alapot önmaga ellen. Megengedett azonban, hogy kevesebbre marasztaljon több sor annyira töredékes, hogy nincs értelme ...

53. Ha valaki az intentióba többet foglalt be- le, úgye elbukik, azaz elveszti a dolgot, a praetor sem helyezi vissza az eredeti állapotba, kivéve néhány esetet, amelyeknél a praetor nem túri

53a. Négyféle módon nyilvánulhat meg a többkövete- lés: dolog, idő, hely, (maga az) ügy vonatkozásában. Dolog vonatkozásában pl. ha valaki tízezer helyett, amivel neki tartoznak, húszszert követel; vagy ha az, akit csak rész rész illet meg, az egész dolog, vagy az öt megilletőnél nagyobb rész erejéig támaszt igényt. 53b. Idő vonatkozásában követel többet az, aki lejárat előtt követel. 53c. Hely vonatkozásában követel többet az, aki pl. azt, amit egy bizonyos helyen megadni ígértek, egy másik helyen követeli, anélkül, hogy ezt a helyet megemlíttették volna, pl. ha valaki így stipulált: IGERED, HOGY EPHESUSBAN MEGADOD?, s ezt követően Rómában minden további nél- kül támaszt igényt (azzal, hogy) PARTOZIK NEKI ADNI. hiányzik és nem olvasható több sor

..... 53d. A (konkrét) ügy vonatkozásában többet követel az pl., aki az intentióban megszün- teti az adósnak azt a választási lehetőségét, ami őt a köteleménél fogva megillette. Például, ha va- laki így stipulált: TÍZEZER SESTERTIUS VAGY STICHUS RABSZOLGÁT ADNI IGERED?, s azután ezek közül az egyiket követeli. Ugyanis, mégha azt követeli is, ami kevesebb, mégis úgy látszik, hogy többet köve- tel, mert néha lehetséges, hogy az ellenfélnek köny- nyebb azt teljesíteni, amit nem követelnek. Hason- lóképpen, ha nemet stipuláltak és azután fajtát kö- vetelnek; mint pl. ha valaki általánosságban birtort stipulál, s azután tyrosszi fajtát követel. Sőt, még- ha a legelőnyösebben (beszerezhető) követelné is, ugyanez a jogszabály érvényesül, azzal az indoklás- sal, amit az előbb kifejtettünk. Ugyancsak ez a sza- bály érvényesül, ha valaki általánosságban egy rab- szolgát stipulált, s azután név szerint követel va- lakit, pl. Stichust, mégha az a legelőnyösebb lenne is. Tehát, amint fogalmaztunk a stipulatioiban, ugyanúgy kell fogalmazni a formula intentiójában is. 54. Az eléggé világos, hogy határozatlan (tartalmi) formu- láknál nem lehet szó többkövetelésről, mivel midőn nem határozott mennyiséget követelnek, hanem az igény arra megy, AMIT AZ ELLENFEL ADNI, CSELEKEDNI KÖTELES, senki sem támaszthat többre igényt. Ugyan- ez vonatkozik arra az esetre, ha in rem actió-t adnak egy határozatlan részre: pl. ÍGY: AMENNYI RÉSZ ABBÓL A TELEKBŐL A FELPERESÉ LENNI LÁTTSZIK. Ilyen nemű keresetet a legritkább esetekben szoktak adni. 55. Az is nyilvánvaló, hogyha valaki valami helyett más követel, semmit sem kockáztathat, és újra vál- tozatlanul perelhet, mivel úgy tűnik, mintha (eddig) semmit sem perelt volna. Például, ha az, akinek Sti- chus rabszolgát kellene követelnie, Erotest követeli; vagy ha egy olyan valaki támaszt igényt, hogy VEG- RENDELETT ALAPJÁN KÖTELES ADNI, akinek stipulatio alapján tartoznak; vagy ha a cognitio vagy a procu- rator a maga részére támaszt igényt ADNI KÖTELES. 56. Többre igényt támasztani, mint fentebb mondt- uk, veszélyes. Kevesebbet azonban lehet igényelni. A maradék iránt azonban ugyanazon praetor alatt